

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

היכל תשיעי
קובץ שלשלת האור
שער שלישי

לקוטי שיחות

בתרגום חפשי ללשון הקודש

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

○

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

●

פרקי אבות

(חלק יז — פרק ב)

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ושתים לבריאה

מאה ועשרים שנה להולדת כ"ק אדמו"ר זי"ע

LIKKUTEI SICHOT
TARGUM L'LOSHON HAKODESH

Copyright © 2022

by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY
770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213
(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718
editor@kehot.com / www.kehot.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

The Kehot logo is a registered trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

For dedications of the weekly Sichos, please contact us at: dedications@kehot.com

פרק שני

356

המפורשת במסכת ברכות⁷: „העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים?”

(ג) מהי שייכות ההוראה השלישית, „ואל תהי רשע בפני עצמך” (שלא יחשיב עצמו לרשע⁸, לפי שעי”ז יתייאש מלעשות תשובה ולא ימנע עצמו מלעשות (עוד) עבירה) – לשתי ההוראות הקודמות אודות הזהירות בקריאת שמע ותפלה⁹?

ב. ונקודת הביאור בדברי משנה זו:

שלש ההוראות במשנה מיוסדות על כך שבטל המאמר – ר’ שמעון בן נתנאל¹⁰ – היתה „תורתו אומנתו”¹¹,

א. איתא במסכת אבות¹: „רבי שמעון אומר, הוי זהיר בקריאת שמע ובתפלה², וכשאתה מתפלל אל תעש תפלתך קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום .. ואל תהי רשע בפני עצמך.”

וצריך להבין:

(א) האמנם נזקקים אנו לציווי במסכת אבות (מילתא דחסידותא³) על החובה להיות זהיר⁴ במצות עשה דאורייתא (או אפילו במצות עשה דרבנן⁵), ועל־אחת־כמה־וכמה בשתי מצוות אלו, קריאת שמע ותפלה, שהן מצוות עיקריות וכלליות⁶ בעבודת ה’?

(ב) על־דרך־זה קשה בבבא השנייה – „וכשאתה מתפלל אל תעש תפלתך קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום”: מהו החידוש כאן על המשנה

(7) פ”ד מ”ד. וראה שו”ע אדה”ז אר”ח סצ”ח ט”ג ובמ”מ שם.

(8) כפ”י הרמב”ם, ועוד (ראה מדרש שמואל). וראה תניא רפ”א.

(9) ובאבות דר”נ ספ”ז לא הובאה בבא זו.

(10) מתלמידי ריב”ז שנמנו במשנה ח’ (לגירסת אדה”ז – מ”ט). וכאמרו (משנה י”ד) „הם (החמשה תלמידים) אמרו שלשה דברים.”

וצע”ג בסה”ד ע’ רשב”י (אות א’) שציין למשנה זו (וראה שם אות ב’ מס’ היוחסין). וראה מדרש דוד לאבות (לר’ דוד הנגיד – נכד הרמב”ם), שפרש דר”ש כאן הוא רשבי [ולהעיר, שרק במשנה „ר’ יהושע אומר עין כו” מפרט ומפרש „ר’ יהושע ע”ה ה’ מכלל חמשה התלמידים שנזכרו לעיל”]. וראה לקמן בפנים סעיף ד”ה.

(11) ראה בס’ דרישת מרדכי (אמטרדם, תקכ”ו) לאבות, דג’ הוראות המשנה קאי במי שעוסק בתורה בקביעות, שאל תאמר שגם בזמן ק”ש ותפלה יהי עוסק בתורה בשביל שתורתו אומנתו, ואל ימהר בתפלתך כדי ללמוד, ואל תאמר שאתה נעשה רשע שמבטל תורה – כי

(1) משנה יג.

(2) ברש”י ומח”ז לא גרסי „ובתפלה” (וראה רבינו יונה ותויו”ט). אבל אדה”ז בסידורו נקט כהגירסא שבפנים. וראה לקמן הערה 15.

(3) ב”ק ל, א.

(4) ראה מפרשי המשנה.

(5) להדיעות דמצות תפלה היא דרבנן (רמב”ן בהשגותיו לסה”צ מ”ע ה’. וכן דעת רוב הפוסקים – מג”א אר”ח סי’ קו סק”ב. וראה לקו”ת בלק ע, סע”ג ואילך). אבל ראה תניא פנ”ג, מכתב אדה”ז להר”א משקלאוו (נדפס בבית רבי ח”א כ, א (ס’ אגרות קודש אדה”ז קה”ת, תש”מ) ע’ לב ואילך). ועוד. ואכ”מ.

(6) דק”ש ענינה קבלת עול מלכות שמים (ברכות פ”ב מ”ב. שם כ, ריש ע”ב. ובכ”מ). ותפלה היא עבודה שבלב (תענית בתחלתה), ו”רחמי נינהו” (ברכות שם), ועוד. וראה מפרשי המשנה.

שלו, ולכן היו צריכים להפסיק לקריאת שמע (בדוגמת חברי רשב"י, כדלקמן ס"ג) — „כשאתה מתפלל אל תעש תפלתך קבע אלא רחמים ותחנונים וכו'": הן אמת ש„אין מפסיקין לתפלה“, אבל „כשאתה מתפלל“ — באותם זמנים שהם עומדים להתפלל¹⁶, וכידוע שאלו שתורתם אומנתם מתפללים אף הם מזמן לזמן¹⁷ — לא תהא התפלה באופן של „קבע“ (היינו שבשעת מעשה חושב המתפלל „מתי אפרוק מעלי עול זה“¹⁸, ומצפה לזמן שיוכל לשוב ללימוד התורה שלו¹⁹), אלא תהא „רחמים ותחנונים“.

ועל-דרך-זה בנוגע להוראה השלישית, „ואל תהי רשע בפני עצמך“ — שאף היא קשורה למעלת רשב"י („תורתו אומנתו“), כדלקמן סעיף י.

ג. ובהקדמה:

לכאורה אפשר להקשות על הביאור הנ"ל בדברי רשב"י „הוי זהיר בק"ש“:

(16) ראה פי' עד"ז במדרש שמואל, ד, כשאתה מתפלל" קאי על תפלת נדבה.

(17) ראה ר"ה בסופה. וברבינו יונה לרי"ף ברכות (ח, א) דרשב"י ה' מתפלל משנה לשנה*. וראה ניצוצי אורות (להחיד"א) לזח"ב קפת, א. ועוד.

(18) רש"י, רע"ב ועוד כאן. ע"פ ברכות כט, ב.

(19) ראה גם דרישת מרדכי — נעתק לעיל הערה 11.

(* ראה גם שבת (לג, ב) „בעידן צלויי . . ומצלו“. ואף שבתוד"ה כגון רשב"י (שבת יא, א) מפרש ד, מצלי היינו ק"ש" — כבר הקשו, שהרי דעת רשב"י היא שגם לק"ש אין מפסיקין (כנ"ל בפנים מהירושלמי). וראה יפה מראה לירושלמי ברכות שס, ברכ"י שס, יצחק ירנן (שאלוניקי, תקמ"ו) לרמב"ם הל' ק"ש פ"ב ה"ה — דיש לפרש „בעידן צלויי“ בזמן שרצו להתפלל כו', עיי"ש.

בדוגמת ר' שמעון בן יוחאי¹² (כדלקמן סעיף ח');

ומי שתורתו אומנתו אינו מפסיק באמצע לימוד התורה לקריאת שמע — כדברי רשב"י בירושלמי¹³: „כגון אנו שעוסקים בתלמוד תורה אפילו לקרית שמע אין אנו מפסיקין“, ועל-אחת-כמה-וכמה שאינו מפסיק לתפלה, כפסק הדין במי שתורתו אומנתו — „אין מפסיקין לתפלה“;

וכיון שהוא עצמו לא הפסיק לקריאת שמע ולתפלה, הוצרך להזהיר את תלמידיו¹⁴, שבראותם את הנהגתו לא יגרום להם הדבר חלישות במצות קריאת שמע ותפלה.

הוסיף ואמר עוד הוראה עבור חבריו¹⁵, (שאף הם) היתה תורתם אומנתם [אלא שלא היה זה בדרגא

דוקא רשב"י וחביריו אין מפסיקין לק"ש ולתפלה, אבל אנו מבטלין.

וראה גם בס' זרוע ימין לאבות (להחיד"א), דהוראת המשנה „הוי זהיר בק"ש ובתפלה“ — „כלפי מי שתורתו אומנתו מדבר“ [אלא ששם מפרש שגם תורתו אומנתו יש לו להפסיק לק"ש — לאפוקי מהירושלמי שהובא לקמן בפנים, וכן היותו זהיר בתפלה — כי גם הם מתפללים אם רוצים. ומציין לספרו ברכי יוסף או"ח סי' ע/ עיי"ש].

(12) שבת יא, א. טושו"ע (ואדה"ז) או"ח סו"ס קו. הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד ס"ד-ה.

(13) ברכות פ"א סה"ב. שבת פ"א סה"ב.

(14) שאינם באותו הגדר דתורתם אומנתם. וראה שבת (וירושלמי) שם: א"ר יוחנן כגון אנו מפסיקין לק"ש ולתפלה. ולהעיר מרמ"א או"ח ס"צ ס"ח, ואדה"ז שם ס"ז.

(15) ולהגורסים (ראה לעיל הערה 2), הוי זהיר בק"ש" (ולא — „ובתפלה“) — יש לומר, שב' בבות הראשונות הן הוראות לחביריו: הא' — שיהיו זהירים בק"ש (אף שהוא עצמו אינו מפסיק לק"ש), והב' — „וכשאתה מתפלל כו“, כפנים.

הלשון — „רשב"י על ידי שהיה חדיד בד"ת. . אינה חביבה עלינו כו"ו²⁶, משא"כ חברייא דיליה היו מפסיקים לק"ש.

ועל-דרך-זה בנוגע לרשב"י גופא — י"ל שהיה אצלו חילוק בין קודם שהייתו במערה ובין אחרי יציאתו²⁷, והנהגתו זו שלא להפסיק לק"ש התחילה רק לאחר יציאתו מן המערה²⁸, כאשר הגיע לידי העילוי האמיתי ב„שינון" ו„חידוד" דלימוד התורה, כסיפור הגמרא במסכת שבת²⁹.

ויש לומר, שר' שמעון בן נתנאל היה בדוגמת רשב"י (לאחרי יציאתו מן המערה) כדלקמן, ולכן לא הפסיק לק"ש.

ד. ענין זה, שרשב"י היתה „תורתו אומנתו" בדומה לרשב"י — ושוויה הנקודה התיכונה בשלש ההוראות במשנה זו — מרומז בכך שמסדר המשנה לא הזכיר כאן את שם אביו של בעל המאמר — היינו „ר' שמעון בן נתנאל" בשמו המלא (כרגיל) — אלא נקט „ר' שמעון" סתם, ושהרי בכלל

דעת רשב"י ש„לק"ש אין אנו מפסיקין" הובאה רק בירושלמי, אבל לדעת הבבלי (וכן היא ההלכה) גם אלו ש„תורתם אומנתם" — ואפילו „כגון רשב"י וחבריו" — „מפסיקין לק"ש"?

וההסברה בזה: על-פי הכלל²⁰ שיש להשוות בין הבבלי והירושלמי כל מה דאפשר (ואפילו בפירוש „דחוק²¹ קצת"), מסתבר לומר, שגם כאן אין זו פלוגתא בין הבבלי והירושלמי, אלא זהו חילוק בין רשב"י עצמו ל„חבריו"²²:

הטעם לכך שסבר רשב"י שאין צריך להפסיק לק"ש הוא לפי ש„זה (ת"ת) שינון וזה (ק"ש) שינון ואין מבטל(ין) שינון מפני שינון"²³, (וכהמשך דברי הירושלמי, לתירוץ אחד), „רבי שמעון בן יוחי על ידי שהיה חדיד²⁴ בדברי תורה לפיכך אינה חביבה (עליו) (ק"ש) יותר מדברי תורה".

ועפ"ז אפשר לומר, שדוקא רשב"י עצמו²⁵ לא היה מפסיק לק"ש (וכדיוק

(20) יד מלאכי כללי שני התלמודים את יו"ד. וש"ב.

(21) ביד מלאכי „רחוק". אבל בכס"מ לפנינו

(הל' גירושין פ"ג הי"ח) הוא ככפנים.

(22) שלמטה מדרגתו. וראה ע"ד החסידות — מאמרי אדה"ז אתהלך-לאזניא ע' ריא. אוה"ת ויקרא ע' רנז. סה"מ תרכ"ז ע' עדר.

(23) ירושלמי ברכות ושבת שם. הובא בבעל המאור שבת שם. תוד"ה כאן — מו"ק ט, ריש ע"ב (וע"פ המבואר בפנים, דמ"ש בירושלמי הוא רק בנוגע לרשב"י עצמו — מתורצת קושיית הגליון הש"ס שבת ומו"ק שם).

(24) כ"ה בירושלמי שבת שם. ועד"ז בבעל המאור שם. ובירושלמי ברכות: תדיר. וראה שירי קרבן לירושלמי שבת שם, דהגירסא חדוד נר' עיקר [ובא בהמשך לתי' הירושלמי „זה שינון וזה שינון", שהוא לשון חידוד, וכמ"ש בקה"ע שם].

(25) ראה גם המשך תער"ב ח"ב (ע' א"סו),

שמקשר דעת רשב"י דאין מפסיקין לק"ש עם דרגת תורתו אומנתו שלו ש„הי' במעלה ומדרי' עליונה". וראה גם אוה"ת ואתחנן ע' עט"פ.

(26) וגם לתי' ה' בירושלמי „רשב"י כדעתי כו"ו — יש לומר, שהוא רק בתורתו אומנתו בדרגת הרב"י.

(27) ועפ"ז יש לפרש לשון הבבלי „כגון רשב"י וחביריו" — עד שיצא מן המערה.

(28) ראה עד"ז בס' יד דוד לתוס' מו"ק שם (ושם, שלכן הפסיק לק"ש בהיותו במערה, כמ"ש בתוס' (הובא לעיל שוה"ג הערה 17)).

(29) שם בסוף העמוד.

„סתם ר' שמעון" הוא ר' שמעון בן יוחאי³⁰.

היותו ר' שמעון (סתם) — שענינו כענין רשב"י.

ואע"פ שבפשטות לא הוצרכה המשנה לציין זאת בפירוש, שהרי משנה זו באה בהמשך למשניות הקודמות בפרק זה, שבהן נמנו³¹ ה„חמשה תלמידים" של ר' יוחנן בן זכאי, וביניהם ר' שמעון בן נתנאל, ולאחרי זה³² נאמר „הם (היינו כל אחד מהם) אמרו שלשה דברים", ואם כן, מובן מאליו ש„ר' שמעון אומר" היינו ר' שמעון בן נתנאל³³ —

359

ה. ההסברה בזה: הטעם הפנימי לכך שסתם ר' שמעון הוא רשב"י — הוא לפי שהשם „שמעון" הוא מלשון שמיעה³⁶, ותוכנה של שמיעה לאמיתתה הוא הבנה והשגה — והרי ענין „תורתו אומנתו", שיהודי מתאחד עם התורה עד שהיא נעשית כל „אומנתו", מתקיים דוקא כאשר ההשכלה (ההבנה) בתורה היא בשלימותה, ואזי הוא מתאחד עם התורה (בלשון התניא³⁷), „ביחוד נפלא שאין יחוד כמוהו . . להיות לאחדים ומיוחדים ממש מכל צד ופנה".

ומזה מובן גם בנוגע לכל בעלי שם זה — וכידוע^{37*}, ששמותיהם של ישראל, ובפרט תנאים³⁸ כו', מבטאים את תוכן ונקודת עבודתם — שיש בהם (בהעלם על-כ"ל פנים) „מעין" מ„סתם"³⁹ ר' שמעון — רשב"י (תורתו אומנתו).

מכל מקום, כיון שכל ענין בתורה הוא מדויק בתכלית [ומה עוד שההוראות של ר' שמעון בן נתנאל נשנו במשנה בפני עצמה (וכמה משניות מבדילות בינה ובין המקום שבו נתפרש שמו ושם אביו), וממילא הדבר נותן מקום לטעות³⁴ אצל הלומד משנה זו לבדה³⁵ שבעל המאמר הוא רשב"י], מובן, שמצד הטעם הפנימי שבהוראות רשב"ג, מה שנוגע הוא (לא היותו ר' שמעון בן נתנאל, אלא)

36 ויצא כט, לג. וראה לקוטי לוי"צ אגרות (ס"ע שלט) לגבי רשב"י.

37 פ"ה. ומבואר (המשך תער"ב פרק ערה. לקו"ש ח"ט ע' 82 ואילך, וש"נ) דעיקר ענין הפנימיות הוא בשמיעה. ואף שמבואר (אוה"ת ואתחנן ע' עד ואילך. ובקיצור בהמשך תער"ב שם), שהענין דתורתו אומנתו הוא בחי' ראי' שלמעלה משמיעה, „אעברה נא ואראה גו" — אולי יש לומר: „שמיעה" (השכלה) היא בתורה, וה„ראי" — באלקות (שבהשכלה). ולהעיר מהענין ד„ראיין את הקולות".

37* ראה או"ת להה"מ ס"פ בראשית. לקו"ת בהר מא, ג. ועוד. לעיל ע' 349 הערה 27. וש"נ. 38 להעיר משל"ה יג, א ואילך (בהגה"ה) ע"ד הזכרת שמות שית סדרי משנה, מדרשי רז"ל (אבל אינו מזכיר שמות התנאים כו' — כי מדבר ע"ד לימוד ספרים הנ"ל, עיי"ש).

39 וע"ד מ"ש בתניא (פל"ז — מה, ב) ד„בכל

30 רש"י שבועות ב, ב ד"ה משמו. רמב"ם בהקדמתו לפיה"מ ד"ה הפרק הששי. ועוד.

31 משנה ח (ולגירסת אדה"ז — מ"ט).

32 משנה י"ד.

33 וכמו שלא העתיק שמות האבות דשאר תלמידי ריב"ז — ממשנה ט' (ולגירסת אדה"ז — מ"י) ואילך.

34 ולהעיר מספר היוחסין (הובא בסה"ד ע' רשב"י אות ב'), „אע"פ שר"ש סתם בפ"ב דאבות שאמר הוי זהיר בק"ש הוא ר"ש בן נתנאל דבר הלמד מעניינו". וראה הנסמן לעיל הערה 10.

35 שהרי חלוקת המשניות היא חלוקה ע"פ תורה (ונוגע לדינא — ראה לקו"ש ח"ד ע' 1175 בהערה. וש"נ) — ועכ"צ שלימוד משנה זו כמו"ש בפ"ג הוא ענין בפ"ע.

לנותן התורה – „שכינתא“. והרי לימוד באופן זה שייך דוקא לפנימיות התורה, וכמפורש בתקוני זהר⁴⁴ ש„מארי קבלה (דוקא) . . עבדין לה (לשכינה) דירה“.

וזהו גם היסוד למבואר בחסידות⁴⁵ שענין תורתו אומנתו הוא לימוד התורה באופן של „ואשים דברי בפיקד“⁴⁶ – היינו שדברי התורה שהלומד מוציא מפיו מתייחסים אל הקב"ה: הוא חוזר ואומר את דברי התורה שמדבר הקב"ה כביכול – שהרי אופן כזה של לימוד נובע מביטול בתכלית לנותן התורה, עד לאופן של „דירה לשכינתא“.

ועפ"ז מובן, שמה שרשב"י היה „תורתו אומנתו“ הוא מצד היותו מ„מארי קבלה“ – ואדרבה: הוא היה זה שהשפיע פנימיות התורה לשאר התנאים⁴⁷ (ולכן היה בדרגא הכי נעלית ב„תורתו אומנתו“ גופא).

וזהו שדייקה המשנה כאן ונקטה „ר' שמעון“ סתם, היינו שר' שמעון בן נתנאל אמר הוראות אלו מצד זה שהיתה בו המעלה דר' שמעון סתם – רשב"י – תורתו אומנתו.

ו. גדר „תורתו אומנתו“ בפשטות הוא – (א) ענין התלוי בזמן – לימוד תורה ללא הרף מבלי להפסיק עבור מאומה⁴⁰; (ב) ענין שישנו (גם) בלימוד נגלה דתורה^{40*}, וכמו שמצינו ברשב"י גופא, שאפילו במערה היה עיקר עסקו ב„תורת המשניות“ (ולא ב„ספר הזהר והתיקונים“)⁴¹.

אבל אעפ"כ, איתא בזהר⁴² שאלו ש„תורתם אומנתם“ היינו מי ש„לא זזת שכינתא מנהון כל יומיהן“ והם „דירה לשכינתא“, ומובן מזה, אשר (א) העילוי דתורתו אומנתו תוכנו קשר איכותי⁴³ לתורה, שכל מציאות האדם חדורה בתורה, וכל ענינו הוא רק היותו „דירה לשכינתא“; (ב) קשר זה אינו רק לחכמת התורה, אלא (בעיקר)

44 בהקדמה (א, ב) – „על מארי קבלה אתמר לא תקח האם על הבנים“. ומ"ש בזהר הנ"ל „אית מארי משה“ – י"ל הכוונה אלה שמחברים נסתר ונגלה (ראה לקמן הערה 47. כסא מלך לתקו"ז שם).

45 תו"א לח, ד. אוה"ת ויקרא ע' רנו. סה"מ תרכ"ז ע' רעא ואילך. ועוד.

46 ישע"י נא, טז.

47 ראה סידור דש, סע"ב. מאמר ל"ג בעומר ושלאחריי בהמשך והחרים תרל"א.

וגם „תורתו של רשב"י בנגלה שהיתה תורתו אומנתו פי' כלי שלו שהי' יודע הפנימיות בכל פשוטי ההלכות ובשעה שהי' לומד הי' ממשך עצמות או"א"ס . . ע"י פנימיות התורה“ (המשך תרס"ו ס"ע מה. ועוד). כידוע שרשב"י הי' מחבר סתים וגליא (נסמן לקמן הערה 49. ועוד. וראה בארוכה לקו"ש ח"ה ע' 129 ואילך). וראה לקו"ת מטות פד, סע"ג. ועוד.

תלמוד ירושלמי היא (מצות צדקה) נק' בשם מצוה סתם . . מפני שהיא עיקר המצות מעשיות . . שבכל המצות אין מתלבש בהן רק כח א' מנפש החיונית . . אבל בצדקה . . כל כח נפשו החיונית מלובש כו"י.

40 ראה מג"א או"ח סק"ו סק"ד. שו"ע אדה"ז שם ס"ד. שם ס"צ ס"ז. תניא ספכ"ג. ועוד.

40* ראה שו"ע או"ח והל' ת"ת לאדה"ז שנשמנו לעיל הערה 12.

41 אגה"ק סכ"ו (קמג, א). וראה לקו"ת אחרי כח, א: וכל עסק רשב"י הי' בנגלה כו'.

42 ח"ג רלח, ב – שעליהם דוקא נאמר (תצא כב, ו) „לא תקח האם על הבנים“.

43 להעיר מענין המרכבה דהאבות, דלא רק שהיו מרכבה „כל ימיהם“ (תניא פכ"ג. רפל"ד. פל"ט), כ"א גם „שכל אבריהם כולם“ (שם פכ"ג), והם וכל אשר להם“ (שם פל"ט) היו מרכבה.

במעשה המרכבה, ולאחר ש"פתח ר"א בן ערך . . ודרש" – "ירדה אש מן השמים וכו'"; ובהמשך לזה מסופר בגמרא שם, שבשעה שר' יוסי⁵⁴ הכהן ור' שמעון בן נתנאל⁵⁵ שמעו על כך – "אף⁵⁶ הם פתחו במעשה המרכבה, אמרו יום א' בתקופת תמוז היה ורעשה הארץ ונראתה הקשת בענין ויצאה בת קול ואמרה וכו'".

ומכאן שר' שמעון בן נתנאל היה מ"מארי קבלה", וזאת באופן שדיבורו בעניני מעשה המרכבה פעל ש"רעשה הארץ וכו' ויצאה בת קול ואמרה כו'" – היינו שדיבור זה המשיך⁵⁷ את השכינה למטה⁵⁸, ומובן מזה שרשב"נ היה בבחינת "דירה לשכינתא".

אלא שבין התנאים הנ"ל גופא מצינו עילוי ברשב"נ (ומטעם זה היה הוא דוקא בדוגמת רשב"י, ונקרא בשם שמונו, כנ"ל סעיף ג'):

ר' אלעזר בן ערך רק חזר בדבריו על ענין שריב"ז לימדהו ("למדתני"59), ולא אמר דבר שחידש בעצמו; וגם מבין ר' יוסי הכהן ורשב"נ – שדרשו שניהם

ז. ועפ"ז יתוסף ביאור גם בכך שרשב"י דוקא לא הפסיק לק"ש:

כדי שלימוד התורה יהיה באופן של "ואשים דברי בפיך", כנ"ל, בהכרח להיות תחילה בביטול בתכלית לאלקות, וענין זה נפעל על-ידי העבודה דק"ש שענינה הוא מסירת-נפש⁴⁸.

אולם רשב"י – ובפרט לאחר שהייתו במערה – עמד בתמידות בתכלית הביטול לאלקות⁴⁹, וכמו שאמר⁵⁰, "אנא סימנא בעלמא" – היינו שהוא מצד עצמו אינו מציאות כלל, וכל מציאות אינה אלא היותו "סימן" על אלקות; הוא היה "דירה לשכינתא" בתכלית, וזהו שנאמר⁵¹ עליו "מאן פני האדון הוי' דא רשב"י";

ולפיכך לא נזקק להקדמה דקריאת שמע כדי שלימוד התורה שלו יהיה באופן של "תורתו אומנתו"⁵².

ח. בגמרא מסופר⁵³, שר' אלעזר בן ערך ביקש רשות מר' יוחנן בן זכאי לחזור לפניו "דבר אחד שלמדתני"

(48) אוה"ת שם (כריש העמוד). סה"מ תרכ"ז שם.

(49) ראה אוה"ת (ע' רנז) וסה"מ תרכ"ז (ע' עדר) שם, דרשב"י "הי תמיד בבחי' ביטול . . ואפ"ל (שדוקא רשב"י לפי שחיבר סתים וגליא". (50) זח"א רכה, א.

(51) זח"ב לת, א. וראה בהמציין בניצוצי זהר (מרגליות) שם.

(52) ראה המשך תער"ב (שבהערה 25) דרשב"י ס"ל דאין מפסיקין לק"ש "לפי שתורתו אומנתו דרשב"י הי' במעלה ומדרי' עליונה שגם בהנגלה הי' מאיר בו האלקות שבההלכה" – והרי ענין זה הוא מצד עוצם הביטול דרשב"י, כמבואר בהמשך תרס"ו שם.

(53) חגיגה יד, ב. ירושלמי שם (פ"ב ה"א).

(54) בירושלמי שם גריס "ר' יוסף הכהן" – אבל בפשטות זהו ר' יוסי הכהן תלמיד ריב"ז (וראה ג"כ סה"ד ע' ר' יוסי הכהן). ואכ"מ.

(55) כ"ה בירושלמי שם. ובבבלי – ר' יהושע.

(56) לשון הירושלמי שם.

(57) ראה סדור (עה, ג. המשך תרס"ו שם) בפי "תורתו אומנתו" – "שע"י לימוד ההלכות הרי ממשיך מאור א"ס . . כמשל כלי האומנות כו'".

(58) ראה לקמן בפנים ס"ט ובהנסמן שם.

(59) בירושלמי ליתא תיבת "שלמדתני". אבל דוחק לומר דפליגי במציאות. – בהדא"ג שם (בתי"ב ה') ש"מדרך ענוה אמר . . . שלמדתני". אבל לכאורה דוחק הוא. וראה עיון יעקב שם.

ט. עילוי זה בדרשה של ר' שמעון בן נתנאל במעשה מרכבה (ביחס לר"א בן ערך) מודגש גם בכך שדוקא בשעה שפתח הוא במעשה מרכבה — „רעשה הארץ ונראתה הקשת בענן” (באופן נסי, שהרי היתה זו תקופת תמוז שבה אין העננים דבר הרגיל⁶⁶) — דהנה, לכאורה דרוש ביאור⁶⁷:

איתא בגמרא⁶⁸ במעלת ר' יהושע בן לוי, ש„לא נראתה הקשת בימיו” (כי הקשת היא פעולה ואות לכך שלא יחרב העולם, „ואם יש צדיק גמור כדור אין צריך אות⁶⁹) — ואם כן, מהו העילוי בכך שעי"ז שדרש במעשה המרכבה „נראתה הקשת בענן”?

בא בהמשך להדין ש„נותן לו (לע"ה) גדולה ופוסק עמו כו” [וראה חסדי דוד לתוספתא שם (ושם, „ושמא הוא שמעון בן נתנאל תלמידו של ריב"ז דדילמא כהן הוה”)].
וכן משמע קצת מזה שדוקא ר' יוסי נקרא „(ר' יוסי) הכהן”, ולא רשב"ג.

66 רש"י חגיגה שם. קה"ע לירושלמי שם.

67 ראה גם חדא"ג חגיגה שם.

68 כתובות עז, ב.

69 רש"י כתובות שם.

* כי אין לומר שכן ה"י נקרא בפי הבריות עד שזה נעשה שמו — שהרי במשנה יו"ד וי"ב איתא ר' יוסי סתם (בלי ההוספה „הכהן”). ומוכח מזה, שהוספה זו היא כדי להודיע איזה ר' יוסי הוא, וא"כ מדוע הסיטון דר' יוסי הוא הכהן, ושל ר"ש — (שם אביו) „בן נתנאל”?

[ולפ"ז, גם ממשנה זו רא"י שר' אליעזר בן הורקנוס לא ה"י כהן (ראה הרד"ל במבוא לפד"א), שהרי גם כאן לא נאמר עליו „הכהן”].

אבל אין זו רא"י מוכחה, כי י"ל שה"י באותו מעמד (אף שלא נכלל במנין התלמידים) עוד אחד ושמו שמעון וה"י כהן [וכן אחד ששמו יהושע וה"י לוי — ולכן לא נק' ר' יהושע כאן „הלוי” (ראה הערה הקודמת)].

במעשה המרכבה באופן של „פתחו⁶⁰”, בכח עצמם (ובפרט על-דרך הידוע⁶¹ בפירוש „פתח ר' שמעון” וכיוצא בזה, דהיינו שפתח והתחיל בכך ענין „צינור” חדש כו') — ישנו עילוי ברשב"ג לגבי ר' יוסי הכהן⁶²:

כהונה (היות האדם מזומן ומוכן⁶³ לעמוד לשרת לפני ה') — ר' יוסי הכהן — הרי היא באה בירושה, ולכן גם „פתיחתו⁶⁴” במעשה המרכבה אינה ענין של „פתח” בשלימותו ובמלואו — בכח עצמו;

הראיה השלימה על היות אדם „דירה לשכינתא” — שכל מציאותו מאוחדת ב„שכינתא” — היא כאשר „הפתיחה” במעשה המרכבה, באופן שהיא פועלת „רעשה הארץ וכו'”, באה כולה מכח האדם עצמו. וענין זה מצינו ברשב"ג דוקא, שלא נקרא „הכהן” (היינו שלא היה כהן⁶⁵), ואעפ"כ „פתח” במעשה המרכבה באופן הנ"ל.

60 אף שהלשון „פתח” איתא גם על ר"א בן ערך — הרי מפורש שם „דבר אחד שלמדתי” (כפנים). וראה עיון יעקב הנ"ל.

61 סד"ה כי כאשר תרע"ח.

62 ולהעיר, שבבבלי משמע שרק ר' יהושע דרש ולא ר' יוסי הכהן. אבל בירושלמי — „אף הם פתחו”.

63 משא"כ בשאר השבטים צ"ל „נדבה רוחו אותו והבינו מדעו וכו'” (רמב"ם סוף הל' שמיטין ויובל).

64 ועד"ז דר' יהושע (לגירסת הבבלי) — שלוי ה"י (ערכין יא, ב. ועוד).

65 בתוספתא ע"ז (פ"ג, ג): מעשה ברג' הזקן שהשיא את בת בתו לשמעון בן נתנאל הכהן. ומדהביאו כסה"ד (מס' היוחסין) בע' רשב"ג מוכח שס"ל שזהו רשב"ג תלמיד ריב"ז.

אבל בפשוט, שמעון בן נתנאל הכהן שבתוספתא שם ה"י עם הארץ, שהרי סיפור הנ"ל

והביאור בזה:

בנוגע ל"קשת" מצינו שני ענינים: (א) זהו אות ברית ש"לא יהיה עוד מבול"⁷⁰. (ב) עליה נאמר⁷¹ "דבר שהוא מוקש ליי" (היינו הושוותה לקב"ה), ולכן הדין הוא⁷² שאסור להסתכל בקשת (כי המסתכל בה "לא חס על כבוד קונו"⁷³). ועוד ועיקר — (ג) מפורש במעשה המרכבה⁷⁴ (דביה עסקינן): כמראה הקשת אשר יהיה בענן גו' כן מראה גו' הוא מראה דמות כבוד ה',

ואם כן, מובן שזהו גילוי נעלה של השכינה, שהוא הגורם שתיראה "קשת בענן"⁷⁵.

והנה, הענין הראשון ב"קשת" קיים רק כאשר הדבר מתרחש ב"יומא דעיבא" (יום מעונן), כי העננים מורים על היות היום יום של דינים קשים⁷⁶, משא"כ עננים (וקשת) הבאים על-ידי דרשה במעשה המרכבה — הם (לא) אות הבא לשלול "דינים"⁷⁷, אלא) רק סימן לגילוי נעלה של השכינה,

(70) נח ט, ט ואילך.

(71) ב"ר פל"ה, ג.

(72) חגיגה טז, א. טושו"ע או"ח סי' רכט ס"א.

(73) חגיגה שם. וראה זח"א ע"א, ב. זח"ב טו,

ב. זח"ג פד, סע"א. ועוד.

(74) יחזקאל א, כח (כמובא בחדא"ג שם).

(75) ראה זח"א בהקדמה (א, ב) ובהנמסך

בניצוצי זהר (שם) ושערי זהר (מרגליות) לחגיגה יד, ב.

(76) ראה ברכות לב, ב. ועוד.

(77) בקה"ע לירושלמי שם, דמה שנראתה הקשת בענן הוא "לומר שכדאי הן דברים אלו לרחם על הארץ ולכרות עליהם ברית כו" — אבל לפענ"ד צ"ע: 1) איך יפרש הקשת שבמרכבה (ביחזקאל שם, 2) למה לדמותו לקשת דמבול ולא לקשת דמרכבה, זבוח עסקינן.

ובכל אופן גם לפירושו יש לומר, ע"פ משנ"ת

ועפ"ז מובן ביתר שאת שרשב"נ היתה "תורתו אומנתו" באופן שהיה "דירה לשכינתא".

י. אחד הענינים המתארים את דרגתו הנעלית של רשב"י הוא הדברים שאמר על עצמו⁷⁸: "יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין"; וכיון שענינו ומעלתו של רשב"י באה לידי ביטוי בכך שהיתה "תורתו אומנתו", מובן, שיכלתו לפטור את כל העולם

בלקו"ש ח"ד (ע' 1235 ואילך), דמה שלא נראה הקשת בימי ריב"ל הוא להיותו "צדיק גמור בדור" (רש"י כתובות שם), שהוא מעורב בדור, מתקן מזכך ומטהר אנשי דורו; ועד"ז מה שרשב"י לא נראתה קשת בימיו (ירושלמי ברכות פ"ט ה"ב, ב"ר שם, ב. רש"י נח ט, יב. זח"ג טו, א, לו, א. ועוד) — י"ל שזהו מצד מעלתו שהי' בבחי' יסוד עולם (זח"א רנה, סע"א. זח"ר ר"פ וירא), שלמעלה אפילו מבחי' "בני עלי" (סוכה מה, ב), ופעולתו ש"כל היכא דהוה מחי ר"א הוי חסי ר"ש" ואמר "איכא מילתא דבעי לתקוני כו" (שבת לג, סע"ב) [ולהעיר מנצו"א לזח"א (רכה, א), דרק במחוז רשב"י לא נראה הקשת];

משא"כ מצד העילוי ד"תורתו אומנתו" שענינו בפשטות — התעסקות בתורה ולא בהדור*, עם (העולם) שמסביבו (וראה סידור עה, ג"ד) — י"ל, שמצד עילוי זה נעשה רק "יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין" (סוכה שם), כדלקמן בפנים סעיף יו"ד**.

(78) סוכה שם.

(* ולהעיר שהור"ד גשמים בדורו (זח"ג נט, ב) לא ע"י דיבור (ותפלה) בצרכי הדור, כ"א בתורה ובמילא ירדו גשמים.

** במקומות שנמנו בהערה 49 איתא, דזה שלא נראתה הקשת בימיו ה"י מצד העילוי דעסק התורה שלו. ואולי י"ל שזהו מצד מה שפעל ע"י זה על אנשי דורו (כדמונתו בטה"מ תרכ"ז שם — גבי חזק"י). וראה לעיל ע' 309 בפ"י, די לעולם אני ואתה" (שבת שם).

שהדבר בא לידי ביטוי בשתי ההוראות הראשונות שבמשנה, ומצד זה הגין על דורו והיה „סובל כל עונותיהם” — יש צורך באזהרה „אל תהי רשע בפני עצמך”:

בכלל, מי שמחשיב עצמו לרשע (וממילא, לא ישתדל מצד עצמו לעשות תשובה), ההנהגה מלמעלה כלפיו היא „יאה עניותא ליהודאי”⁸³ — מביאים עליו פורעניות ויסורים רח"ל, השוכרים את מציאותו ומביאים אותו לידי תשובה;

משא"כ בדורו של רשב"ג, זכותו הגינה ושמרה מפני הפורענות,

ולפיכך היה צורך להזהיר במיוחד „ואל תהי רשע בפני עצמך” — שיש לדעת שכל אחד ואחד יכול וצריך לעשות תשובה, ו(סוף־סוף) כל ידח ממנו נידח, ו(אכן) יעשה תשובה; ויתירה מזו: לשם כך אין הוא זקוק לבוא לידי יסורים וכו', אלא ביכלתו לעשות תשובה מתוך הרחבה וחיי מנוחה ושלווה.

(משיחות ש"פ בהעלוות, שלח ובלק תשכ"ח)

(83) חגיגה ט, ב. ובפ"י הר"ח שם.

כולו מן הדין נובעת מענין „תורתו אומנתו”⁷⁹.

והנה, כבר נתבאר בארוכה במקום אחר⁸⁰ במאמרו של רשב"י „יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין”, שאין זה משום שהיה יכול להשפיע על אנשי דורו ולפעול שיעשו תשובה⁸¹, אלא שזכותו שלו גדלה כל־כך, עד שמבלי הבט על עוונות הדור — הרי הוא „סובל כל עונותיהם ופטרן מן הדין”⁸².

ומאחר שהעילוי ד „תורתו אומנתו” של רשב"ג היה בדוגמת רשב"י כנ"ל, הנה גם פעולתו בעולם היתה על־דרך ענין זה (שאמר רשב"י) — „יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין”.

על־פי זה תובן שייכות ההוראה השלישית במשנה — „ואל תהי רשע בפני עצמך” — לשתי קודמותיה:

דוקא מצד זה שרשב"ג היתה „תורתו אומנתו” בדומה לרשב"י (כפי

(79) ראה גם לקו"ת מטות פז, ד.
 (80) לקו"ש ח"ד שם (ובהערה 40, 43). וראה גם לקו"ש ח"כ ע' 152.
 (81) ואז התמי' גדולה שהו"ל לעשות כן בפועל, ולא רק „יכולני”.
 (82) רש"י סוכה שם.

